

Mladostnemu prijatelju v spomin.

Kadar sem še obiskal tvoj samotni grob, dragi prijatelj, vselej sem se spomnil na lepe dni, ki sva jih preživela skupaj v raju mladosti. Lepi so bili ti dnevi zame — zate pa so bili dnevi hiranja in umiranja. Vselej se spomnim, kako si mi delal igrače, in vesel nasmeh je zaigral na tvojem licu, če sem jih bil vesel. Zaigral je samo in takoj ugasnil, in spet so žalostno gledale tvoje oči. Jaz nisem umel te žalosti in sem te izpraševal, kaj te teži. Nisi mi navadno odgovoril, včasih pa si vzdihnil: „Srečen, ki imaš starše, ki imaš mater, ki si zdrav!“ Jaz te nisem razumel — bil sem komaj pet let star — a vendar sem čutil, da te mori in teži nekaj hudega. In ljubil sem te še bolj. Kadar obiščem zdaj tvoj zapuščeni grob, vselej mi stopi pred oči tvoj žalostni obraz. vselej se spomnim tvojih besedi: „Srečen, kdor ima še starše, kdor ima še mater; kdor je zdrav!“ Ah, vsega tega ti nisi imel! Kakor mlada roža, ki jo pokosi kosa, preden je razvila cvet, si padel v rani grob. Samoten je ta grob. V kotu stoji na vaškem pokopališču. Na njem ne stoji križ, na njem ne cveto rože, ampak ga prerašča bilje in trava. Malokdo obišče ta grob, samo teta pride včasih, dobra teta Neža, in pomoli par očenašev.

In sklenil sem, da ti jaz zasadim eno rožo, da ti spišem tvojo žalostno povest. Brala bo deca in bo imela sočutje s tabo. Videla bo deca, kako je srečna, če ima še drage starše, in ljubila jih bo še bolj. Spoznala bo, kake neprecenljive vrednosti je zdravje, in bo hvalila nebeškega Očeta za ta veliki dar.

Vi, dragi otroci, pa berite to povest! Ni vesela, saj je povest sirote; in kdaj je bila povest sirot vesela? Berite jo, posnemajte dobrega Janeza, in naj se spomni kateri nanj z vzdihom: „Gospod, daj mu večni mir, in vačna luč naj mu sveti!“

I.

Na Malo goro se naslanja drobna vasica Podgora. Pred njo se razprostira široka, rodovitna ravnina, posejana z belimi vasm; vso ravnino pa obroblyajo ne ravno visoki grički z belimi cerkvicami, ki jih je po lepem Dolenjskem toliko in toliko.

Majhna je ta vasica Podgora. Hiše so nizke, večinoma pol zidane pol lesene, in zdi se, kakor bi se bile umaknile lepšim, bogatejšim hišam iz rodovitne doline tusem pod goro. Gospodarji teh hišic so večina kajzarji, ki nimajo mnogo polja in gozda, ki nimajo v hlevih tucatov goved. Košček gozda, par njivic, en pašnik, sredi malega vrtička skromna hišica, to je vse njih premoženje. A vendar živijo ljudje zadovoljno v tej vasici. Ker nimajo mnogo, se čutijo kot brate v usodi in se ljubijo med sabo.

Sredi vasiče stoji skromna koča; pri Dolanovih se pravi. Pol je lesene, polovica je pozneje prizidana. Vidi se, da ne vlada v nji bogastvo. Za hišico je postavljen majhen skedenj in drvarnica, a še to dvoje je včasih preveliko, če je slaba letina. In kako bi ne bilo? Saj Dolanovi nimajo več posestva kot košček gozda, en travnik, da lahko redijo kravico, in par njiv, pa vrtiček, lepo ograjen vrtiček, sredi katerega stoji hišica. In to je vse.

A vendar živijo zadovoljno in srečno. Mati — gospodinja, že priletna žena, ki jo pa bolehnost dela morda še bolj staro; njena, kakih štirinajst let stara hči Karolina; dva sina, starejši Jožek pri kakih desetih, in mlajši Janezek pri kakih osmih letih. To je vsa Dolanova družina.

„Kje je pa oče, gospodar?“ bo morda vprašal mladi radovednež, ko bo bral to povest.

Oče, gospodar, pa živi daleč od svojih dragih, v daljni Ameriki že peto leto. Šel je, da zagotovi svojim otrokom, če že ne srečno, pa vsaj ne prehudo bodočnost. Šel je, in tam dela, da lahko pošlje domov ženi in otrokom, da imajo kak priboljšek, če je slaba letina, če morda potolče toča, ali če morda kaka druga nesreča potrka na vrata.

Tako so živeli Dolanovi srečno in zadovoljno. Otroci so bili pridni ubogljivi kot malokateri v vasi. Karolina je rada storila vse namesto matere, kar je mogla, zraven pa je tudi pridno šivala. Jožek pa je bil takorekoč gospodar. Janezek je pa pasel kravo. Lepa družinska ljubezen je vladala v hiši. Malokdaj se je slišala kaka žaljiva beseda, ki bi jo rekel brat sestri, sestra bratu. Ljubili so se med sabo, in vse je družila velika ljubezen do matere. In tudi mati je vse ljubila z nepresegljivo materinsko ljubeznijo, najbolj pa Janezka. Bil je slaboten, bolehen deček; videla je, da ljubezni najbolj potrebuje, in ljubila ga je najbolj. To je plemenita materina ljubezen!

Tako je plaval angel miru in ljubezni nad to skromno kočico in nosil nanjo blagoslov božji in tiho zadovoljnost...

* * *

Prišel je sveti Jurij v tihe logove. Na belem konju je prijahal dobri vitez, in kamor je stopil, je vzkliko sto in sto cvetk. Z njim so prišli ptičke delat kratek čas, prileteli so metuljčki vasovat v oživiljene loge. Vsa narava je zopet oživela, odela se je v lepo praznično obleko, kakor bi pričakovala nevesto. In res prihajala je nevesta, daleč iz južnih ziatih gradov je prihajala, nevestica pomlad.

Ozeleneli so vrtovi, razcvetele so trate, travniki so pognali travo. Škrjanček se je dvignil visoko pod sinje nebo in drobil pesem pomladi. Kmet je šel orat in sejat seme svojih nad. Pastirček je izgnal krave, zavriskal in zapel veselo pesem. Vse je čutilo novo pomlad, oživelo je in se vzradostilo...

„Janezek, danes boš pa šel past! Bog ve, če se bo kaj rada pasla, ko gre prvič na pašo,“ je rekla Dolanova mati sinku.

Janezek bi najrajši zavriskal! Rad bi bil zunaj v tistih dolgih logih. Tako tihi so tisti širni travniki, nad njimi pa drhti škrjanček in poje sladko pesem.

„Pojdem, pojdem, mati,“ je rekel naglo. „Že sem vas mislil vprašati, kdaj bom šel past.“

Mati je šla na izbo po blagoslovljeno šibo od cvetne nedelje — ko se gre prvič past, se mora gnati z blagoslovljeno šibo — izgnala je kravo iz hleva, in Janezek je šel past v Zaograde.

Pridno se je zapasla krava; od začetka je seveda malo nagajala, no, saj se je pasla letos prvič.

Janezek se je zleknil po mehki travi, strmel v nebo v črno piko — škrjančka — in poslušal njegovo pesem. Pomladno veselje mu je ogrevalo dušo in tudi on je zapel:

Izidor je ovčke pasel,
lepo žvižgal, lepo pel . . .

Mati je sedla poleg Karoline, ki je šivala, na klop in se zamislila. „Samo da bi prišel,“ je vzdihnila čez nekaj časa.

„Kdo,“ je vprašala hčerka.

„I no, oče. Že pet let je tam, nekaj je že zaslužil. Bi že kako, čeprav bolj siromašno. Ej, ta Amerika. — Poglej, poštni sel gre! K naši hiši je zavil.“ — — —

In res, prišel je poštni sel, odložil debelo palico, odprl veliko usnjato torbo in zagodrnjal: „Pismo iz Amerike, Dolanovka.“ Zaprl je spet torbo in odšel po vasi.

Dolanovka je strmela v naslov, roka se ji je začela tresti, obraz ji je pobledel. Neznana ji je bila ta pisava; to ni pisal mož, on ima vse lepše poteze. Strah ji je stisnil dušo, grozna slutnja se je je polastila. Ni si upala odpreti pisma, strmela je v neznano pisavo; skoraj ni mogla verjeti, da je to pismo njej namenjeno.

Tresle so se ji roke, ko je odrezovala rob zavitka. „Na, beri, Karolina, ti imaš boljše oči,“ je rekla hčeri, ki je plaho gledala mater.

Vzela je hčerka in brala:

„Draga sosedka!

To ti pišem jaz, tvoj sosed, Ponikvar. Ne vem, kako bi začel, da se ne bi preveč ustrašila. Vdaj se v voljo božjo! Bog, ki da dobro, da tudi slabo, da nas poizkusi v veri in v zaupanju. Predvčerajnim se je podsul rudnik, kjer je delal France, tvoj mož. Dobili so še živega vun; grozovito je bil razmesarjen in je kmalu nato umrl. Prosil me je, naj ti jaz sporočim o njegovi smrti in naj pošljem njegov zadnji blagoslov tebi in otrokom. Potolaži se! Škoda ga je bilo! Bil je priden kot mravlja, in vedno sva si bila prijatelja.

Te pozdravlja

Tvoj sosed

Ponikvar.“

Hčerka je zaihtela, ko je brala neusmiljeno novico, komaj je še izgovarjala besede. Mati je pa strmela, zdelo se ji je, kakor da se ji sanja; strmela je nekaj časa, nato pa obupno zaklicala: „France, zakaj nisi prišel, ko sem ti vedno pisala, France!?“ in se je sesedla na stol in plakala neutešno. Smrtna tihota je zavladala v sobi kakor tihota pred nevihto; motilo jo je samo tiktakanje ure in ihtenje nesrečne žene in hčere. — —

* * *

Jožka ni bilo doma. Šel je takoj popoldne v Tisovec, v gozd. Tam je zvlekel cel kup vej skupaj, da jih pridejo drugi dan iskat s kravo. Pridno

je delal in se veselil v nedolžnem srcu, kako ga bodo mati pohvalili, ko bo povedal, da je vse veje zlekel skupaj. Pa on ni pridno delal zaradi pohvale; ne, ampak zato, da bi razveselil mater.

Celo na malco, kos kruha, je pozabil. Ko pa se je solnce jelo nižati, je pojedel kosilce; pogledal, če je še kje kaj dela, in se zadovoljen odpravil domov. Mimogrede se je oglasil še v Zaogradi pri Janezu:

„No, kako se kaj pase sivka?“

„Od začetka je malo nagajala, zdaj pa rada je. — Kaj si že zvlekel veje skupaj?“ ga je vprašal Janezek.

„Že, že! Ali boš kmalu pognal domov?“

„Kmalu. Počakaj, da zatone solnce, saj je še za moža visoko! Bova šla skupaj domov.“

„Daj, zapojva eno! Bo prej čas minul!“

„Pa dajva.“

In pela sta sirotka:

„Pasterica krav'ce pase,
na paš' si dela kratke čase;
pastir'c pa prav' juhé, juhé,
na planincih luštno je!“

Pela sta veselo; kaj sta pač vedela, da sta siroti; kaj sta pač vedela, kaka nesreča je zadela domačo hišico.

„Veš, kaj sem jaz mislil skoro celo popoldne?“ vpraša Janezek brata.

„Kaj?“

„Mislil sem, kakšni so naš oče in kako se jim godi v Ameriki. — Prav nič se jih skoraj več ne spominjam. Samo to vem, da so me radi imeli“, je govoril Janezek in zrl tja nekam v daljavo.

„Ej, dobri so naš oče! Tebe so imeli najrajši; rekli so, da zato, ker si najbolj njim podoben. Samo da bi prišli domov; to bi bilo potem lepo pri nas. Hišo bi popravili, postavili nov skedenj, ej!“

Najrajše bi bil Jožek zavriskal. Tudi Janezku so se oči veselo razširile, in mislil je, kako bo lepo, ko pridejo oče domov. Sanjala sta sirotka lepe sanje, ki se jima pa ne bodo uresničile nikdar, nikdar. — —

Solnce se je približalo Črnemu vrhu. Lezlo je nižje, vedno nižje, polagoma, kakor bi hotelo še enkrat pregledati vso dolino. A počasi se je skrilo; tu tam je še zatrepetal žarek med smrekami, zatrepetal je samo in ugasnil.

Janezek in Jožek sta pognala domov. Nekako tesno jima je bilo pri srcu, ko nista mogla rešiti vprašanja, kdaj se vrnejo ljubljeni oče.

Da sta vedela, kako žalostno je že rešeno to vprašanje, legla bi bila v travo in mrla od žalosti!

Prignala sta domov, privezala kravo v hlev in šla v vežo. V veži ni bilo nikogar; pred pečjo tema. A vselej je mama ob takem času kuhala večerjo. Stopita v hišo. Tiho je bilo v hiši. Karolina je jokala, tudi mati je bila vsa objokana.

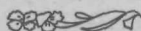
„Kaj pa je,“ zajočeta tudi fanta oba naenkrat.

„Jokajta, otroka moja, sirotka, oče vama je — umrl,“ je zaječala mati bolešno, in nove solze so jo zalile.

Zgrudila sta se oba v naročje materino, in solze bridkosti so bile danes večerja Dolanove družine.

Tako je prišla nesreča k Dolanovim. Ošabno je sela na hišni prag kakor gospodarica; in kadar pride nesreča k hiši, se tako nerada odpravi drugam, tako nerada zapusti stanovanje, kjer se je udomila. In kadar se odpravi, pusti za sabo žalost, samoto, puščobo, solze. Tako tudi pri Dolanovih. Prišla je nesreča in se udomila v prej tako zadovoljni hišici. Prišla je, sela na prag kakor gospodarica in ni hotela zapustiti te hišice . . .

(Konec prih.)

Na dan otožnih.

Znepopisno žalostjo se poslavlja narava od življenja. Dan za dnem je dolgočasnejše in otožnejše. Nikjer ni veselja, vedrega in resničnega. — Po nebu se vlačijo umazani oblaki tako leno in brezciljno, da se človeku zazeha, če jih pogleda. Tupatam zaprši dež in zopet poneha — prav kot razvajen otrok, ki bi rad jokal, pa nima za to pravega vzroka.

Vsa vas je pusta in prazna. Nikjer ne kriče otroci, nikjer ni nobenega vriska in petja. Blatna cesta je mirna — nikogar ni na nji. In hiše so zaprte, in dvorišča so prazna. Še kokoši čepe v pesku pri zidu tako brezbrizno in malomarno, da se zdi, da jim je dolgčas. In drevje po vrteh je golo. Veje so zvite in zveržene — kakor bi hotele skriti svojo nagoto.

Vse je pripravljeno za prihod velikega dneva bolesti, ki je odločen spominu naših dragih . . .

In nekega jutra se zgodi, da zapoje zvonovi tako otožno in pretresljivo, da se mora vzbuditi v srcu že morda zaspana žalost. V cerkvi stoji velik črn katafalk z belim križem, in krog njega stoje voščene sveče. In duhovnik pride in poje žalostno in proseče:

„Libera me, Domine, de morte aeterna! Reši me, Gospod, večne smrti!“

In po vsej cerkvi se zganejo črnooblečene množice in vroče solze porosijo bleda lica. Jočejo stari — ker so štete njih ure; jočejo mladi — ker Bog je sodnik; jočejo otroci, ker vidijo samo žalost vsenaokrog. Duhovnik pa poje in prosi: „Reši me, o Gospod!“

In potem se odpro cerkvena vrata in ljudje gredo počasi na pokopališče, ki se vije v kolobarju okrog cerkve. Počasi gredo ljudje: glave sklonjene, v desnicah molke, z levicami pa si otirajo solze prave in resnične žalosti. In skoraj pri vsakem grobu postane kdo in poklekne in zre s solzorosnimi očmi na nemirnoplapolajoče sveče in na klavrne cvetke. In zopet pride duhovnik ter poje in moli. Od groba do groba gre, in ljudje ga spremljajo.

To je tisti dan poln žalosti in bridkosti, poln resnih spominov, dušo pretresujočih.